

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ

КАТЕДРА „БЪЛГАРСКИ ЕЗИК“

АВТОРЕФЕРАТ

НА

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

за присъждане на образователна и научна степен *доктор*

на тема:

**Семиостилистични кодове в романа „Възвишение“ на Милен Русков
в културен контекст**

Докторант:

Мария-Лия Борисова

Научен ръководител:

проф. Гергана Дачева

София,

2020 г.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

УВОД

Обект на дисертационния труд	3-4
Мотивация на изследването.....	5
Цели и задачи	5
Работни хипотези.....	6

ГЛАВА I. ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ

1.1. Семиостилистиката като подход	6-7
1.2. Функциите на езика при Роман Якобсон и потокът на съзнанието при Уилям Джеймс	8-9
1.3.Подходът към художествения текст в експресивната стилистика	9-10
1.4. Възгледите на ОПОЯЗ за поетиката и поетическия език	10
1.5.Похватите при изграждането на литературния текст според структуралистите	11-12
1.6. Сосюр и Пърс – различните виждания, триадичният модел	12-13
1.7. Хипограмата и матрицата на Майкъл Рифатер	13
1.8. Интетекстуалност и читателски интертекст	13-17

ГЛАВА II. СЕМИОСТИЛИСТИЧНИТЕ КОДОВЕ НА ЛИНГВИСТИЧНО РАВНИЩЕ

2.1. Лингвистичните особености на романа.....	16-17
2.2. Матрицата и хипограмата в текста – миметичният характер на текста	18-19
2.3. Семиостилистичните кодове в романа „Възвишение” чрез примери на фонетично, лексикално, фразеологично, морфологично, синтактично и стилистично ниво.....	19-22

ГЛАВА III. СЕМИОСТИЛИСТИЧНИТЕ КОДОВЕ НА РОМАНА В КУЛТУРЕН КОНТЕКСТ

- 3.1. Стилизацията на архаизацията като тенденция
в съвременната българска литература23-24
- 3.2. Влиянието на текста на „Възвишение“ в съвременните
лингвистични проекти25-26
- 3.3. Филмът „Възвишение“ в контекста на романа и съвременното българско кино 26-27

ГЛАВА IV. ЧЕСТОТЕН АНАЛИЗ

- Примери и анализ27-29

- ЗАКЛЮЧЕНИЕ29-31**
- ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД 32**
- СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА..... 33**

УВОД

Обект на дисертационния труд

Обект на настоящия дисертационен труд са семиостилистичните кодове в романа „Възвишение“ на Милен Русков в културен контекст. Чрез проблемите, заложи в заглавието, се цели да бъдат представени някои от лингвистичните аспекти на текста, които подпомагат специфичното изграждане на езика на романа „Възвишение“.

В дисертацията са разгледани примери за лингвистичните особености в романа „Възвишение“ на Милен Русков от гледна точка на семиостилистичната функция, която изпълняват частите на речта. Семиостилистичните кодове в романа са представени чрез някои примери на фонетично, лексикално, морфологично, синтактично и стилистично ниво. Важно е да бъде пояснено, че текстът на произведението се възприема като конвергентна зона, в която се сближават лингвистични маркери, разгледани на отделни равнища с работна цел, за да се структурират езиковите елементи.

Интертекстуалната връзка, която функционира успешно в целия текст, подпомага семиостилистичния анализ. Чрез прилагането на *идеята за хипограма и матрица* на М. Рифатер са разгледани начините, по които функционират някои части на речта в контекста на стилистичната им функция.

Езикът, използван в романа, не се придържа към съвременните норми на българския книжовен език, защото погледът е обърнат към спецификите на възрожденските вербални кодове (ВВК). За целите на изследването под ВВК се разбират всички специфични езикови единици, които се срещат в романа и функционират като семиостилистични кодове. В дисертацията е направен подробен анализ на маркерите на четирите книжовни школи през Възраждането, които са употребени във „Възвишение“.

В дисертацията са разгледани и стилистичните кодове във финалния монолог на романа. За целите на анализа са използвани постановки и работни модели от книгата на Гергана Дачева „Стилистични кодове на комичното“ (Дачева 2002).

Отразена е и тенденцията за стилизация на архаизацията на езика както в текста на „Възвишение“, така и в други съвременни текстове. В контекста на българската литература тази стилизация не е нов похват, но в последните години се наблюдава по-

честата ѝ употреба. Все повече български автори обръщат поглед назад към спецификите на стилизацията на реч, която носи белезите на отминалото време. При анализ и наблюдение на подобни текстове се установява тенденция, която провокира автори да стилизират речта на героите си на лингвистично равнище, което води до изграждането на корпус от примери за лексика, която се употребява все по-рядко или е строго териториална.

В дисертацията е направен опит да се провери хипотезата, че чрез монологичната структура, изградена с помощта на семиостилистичните кодове, и носеща в себе си усещането за диалог, Милен Русков успява да повиши силата на художественото внушение, свързано с представянето на екзистенциалните проблеми, които са заложени във финалния монолог.

Направен е и честотен анализ на най-често срещаните езикови единици. Целта на този анализ е да бъдат открити езиковите единици, които функционират като основни кодове в семиостилистичен план.

За по-прецизното обработване на данните е използван текстът на „Възвишение“ в електронен формат както при изготвянето на машинното преброяване, така и при изваждането на цитати.

Копие на романа в електронен формат е приложено към книжната форма на дисертацията (Вж. Приложение 3). То е използвано и следва да се използва само с научни цели.

Мотивация на изследването

Текстът на романа поражда интерес още с появата си. Освен с интересния си сюжет той провокира литературоведите и лингвистите с нестандартната употреба на езика.

Романът „Възвишение” на Милен Русков е издаден през 2011 година. В текста е проследено случилото се по време и след обира в Арабаконак (проход в Западна България) през 1872 година. Разказът се води от името на главния герой Гичо. Езикът, използван в романа, не се придържа към съвременните норми на българския книжовен език, защото погледът е обърнат към спецификите на езика на Възраждането. Заради интересния си сюжет, както и специфичния си език, романът бързо става популярен. След екранизирането през 2017 година е преиздаден. Публикувани са научни текстове, които разглеждат проблема, но основно в сферата на литературата.

Интересът към изследването на романа в дисертацията произлиза от необходимостта текстът да бъде разгледан и от друг ъгъл с инструментите на лингвистиката и семиостилистиката в ролята му на конвергентна зона.

Цели и задачи

1. Да бъде направен анализ на текста на лингвистично равнище.
2. Да бъде приложен семиостилистичният похват при анализирането на лингвистичните маркери.
3. Да се провери стилизацията на кои диалектни особености се откриват в текста, като същите бъдат представени през функционирането им като семиостилистични кодове.
4. Да се провери как текстът функционира в съвременен културен контекст.
5. Да се проследят тенденции, заложи в текста, които се откриват и при други съвременни автори.
6. Да се проверят работните хипотези.

Работни хипотези

1. Направен е опит да бъде доказана хипотеза, свързана със семиостилистичната функция на някои части на речта в контекста на изграждането на идеята за миметичния възрожденски характер на езика на текста на Милен Русков.

2. Направен е и опит да се защити хипотезата, че твърдението на Любомир Андрейчин, свързано с архаизирането на езика в творчеството на Раковски, което според учения остава само в рамките на произведенията на възрожденския автор, вече не е изцяло обективно, защото може да бъде обогатено с новите художествени тенденции, чийто контекст излиза отвъд рамките, определени от лингвиста, защото според направените изследователски наблюдения Милен Русков използва за един от семиостилистичните кодове на „Възвишение“ текста на „Горски пътник“.

3. Направен е опит да се провери хипотезата, че чрез монологичната структура, изградена с помощта на семиостилистичните кодове и носеща в себе си усещането за диалог, Милен Русков успява да повиши силата на художественото внушение, свързано с представянето на екзистенциалните проблеми, които са заложи в финалния монолог.

4. Направен е опит да се защити хипотезата, че след излизането на романа „Възвишение“ на Милен Русков съвременните автори, чиито текстове стават популярни, също започват да използват стилизация на архаизацията в своите текстове.

ГЛАВА I

ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ

1.1. Семиостилистичният похват

Семиостилистичният похват е най-подходящ за целите на дисертационния труд, защото той успява да обхване и разгледа детайлно различни равнища на текста, които успешно функционират, за да създадат цялостната концепция. Този похват позволява да бъдат проследени и анализирани лингвистични, семиотични и стилистични маркери както поотделно, така и в ролята им на семиостилистични кодове, с чиято помощ текстът

успява да въздейства и да бъде декодиран от читатели на различна възраст и с различна лингвистична опитност.

Семиостилистиката се налага да провери себе си в няколко насоки: „*Първата* от тях е какво може да даде разбирането за семиостилистика при интерпретация на текстови цялости – различава ли се то от традиционните представи за стилистика като например генетична стилистика, импресивна стилистика, стилистика на декодирането и др. и ако различията са значителни, в какво се крие „своето“ на семиостилистиката като оптика. *Втората* е как разбирането за семиостилистика прави възможно говоренето за стила на даден автор и в какъв смисъл семиостилът се явява особена динамика на знаковите възможности и вариативности, преобразения и реторики на стила. *Третата насока* е как семиостилистиката може да доразвие идеята за стилистичен код, стилистични маркери, стилистични вектори, стил на изразяването и стил на съдържанието и стилеми и означава ли това, че по аналогия и тук може да се говори за семиостилистичен код, семиостилистични маркери, семиостилистични вектори и семиотична природа на стилемите. *Четвъртата* от насоките отвежда към проблема дали и как семиостилистиката рефлектира върху разбиранията за семиотични експанзии през последните години във все по-различни хуманитарни дисциплини, т.е. възможна ли е и обратната гледна точка – от позицията на самата семиотика.“ (Дачева 2001:148).

Посочените насоки се *оказват отправни точки при анализа на романа*. Текстът на Милен Русков не може да бъде изваден от рамката на художествената литература, защото точно тя създава среда, която позволява на лингвистичните маркери да функционират като семиостилистични кодове на различни нива. За да бъде проверена възможността за успешно функциониране на семиостилистиката, трябва да се проследят етапите, свързани с развитието на концепцията за литература, език, стилистика и семиотика. В първа глава на дисертацията е направен кратък исторически преглед на различни теории, които успешно функционират при анализа на текста на романа „Възвишение“. Опитите за тяхното практическо приложение са представени в следващите глави.

Теоретичните постановки, които предстои да бъдат разгледани, са положени в контекста на нуждите на семиостилистичния анализ. По тази причина е важно е да бъде уточнено какво се разбира под **семиостилистика**: „Приемайки не идеята за всеобхватен теоретически и методологически обект и не тезата за обединена теория за знаците във всяка една дисциплина, а за семиотиката като интердисциплинарно поле,

като начин на мислене, семиостилистиката не може да бъде мислена като съредна на останалите науки и следователно не може да се говори нито за интеграция, нито за диференциация. Тя е просто тип мислене за стилистиката и тип прилагане на стилистиката, което и в двата случая е невъзможно отвъд знаковостта, отвъд разбирането за семиозиса, където знаците и означават, и раждат последователни нови тълкувания, и превеждат знаковите си същности.“ (Дачева 2001:149).

Едни от първите проблеми, на които трябва да бъде се спрем, е свързан с разглеждането на текста на романа „Възвишение“ в контекста на художествената литература. Лингвистите разглеждат проблема за литературата и художествения език в много направления, като съществуват различни подходи към художествената литература.

1.2. Функциите на езика при Роман Якобсон и потокът на съзнанието при Уилям Джеймс

Познатият комуникативен модел на Роман Якобсон успешно функционира, когато се прави опит за дефиниране на проблема. Авторът обособява и 6 езикови функции: комуникативна; апелативна; фатична; експресивна; естетическа; метаезикова (Якобсон 1960).

Според Роман Якобсон поетическият език е организирано насилие над езика, за да възникне стихотворният ритъм. Този ритъм е най-ясният признак като изкуствена постройка. „Анализът на младия Якобсон в "Новейшая русская поэзия" е фактически една експликация на идеята, че в поетическото слово е разрешена всякакъв род формация и деформация, стига само езикът да постигане реализацията на своята естетическа функция. Естествено, у Якобсон съществува фрагментарност в анализа на примерите, извлечени главно от поезията на футуристите, но в него посочва основни характеристики на поетичния език в сравнение с практическия:

- фонична организация на езика, мотивираща онова, което го извежда извън сферата на практическата комуникативна реч и го създават като естетически въздействащата форма;
- прилагането на прийоми, които въздействуват върху семан-тиката и съчетанията на думи, за да създадат необичайното де-автоматизиращото, произволното, иновацията,

неологизацията, актуализацията, необходима за изпълнението на естетическата функция на езика.“ (Попова 1994:150).

Структурата на „Възвишение“ често е монологична, което ясно препраща към един основен литературен похват, наречен „Поток на съзнанието“. За първи път терминът е използван от Уилям Джеймс в “Принципи на психологията” през 1890 г., а днес се прилага успешно в процеса на създаване или анализиране на текст, като основен литературен похват. Чрез Потока на съзнанието се цели да бъдат изразени сложни подсъзнателни психически процеси, които да бъдат представени чрез монологичната структура на речта на героя или героите. Вътрешният диалог също е част от този подход. Целта на този похват е да привлече и задържи вниманието на читателя, като го накара да бъде съпричастен с вътрешните чувства и мисли и на героя. Милен Русков успешно прилага Потока на съзнанието в своя текст, като подходът се превръща в доминанта, която от своя страна може да бъде разчетена като семиостилистичен код, който провокира читателя на различни нива.

1.3. Подходът към художествения текст в експресивната стилистика

Друг подход към художествения текст може да бъде открит в експресивната стилистика. Тя се коментира от П. Гиро като иманентна, или генетична. Основанията му лежат в самата концепция на Фослер и Шпицер. По мнението на Шпицер интерпретацията на текста трябва да бъде иманентна, а стилистиката да се оттласква не от някаква, приета преди това гледна точка, външна по отношение на произведението, а от даден конкретен текст. Във „Възвишение“ се наблюдава и този подход. Текстът се оттласква от този на Петър Берон и Георги Раковски.

Генетичната, или експресивната стилистика, е стилистика на автора и авторовата интуиция е в основата на подхода. До средата на XX век не може да се говори още за последователно изградени теории на възприемателска стилистика. Тя се появява по-късно с развитието на нови идеи извън нея и в нея. Произведението се разглежда от Шпицер като неделимо цяло, в центъра на което се намира духът на неговия създател. Проникването в центъра на произведението се осъществява на основата на специфичния детайл, който Шпицер нарича стилистична черта и го разбира като своеобразен маниер на писане, отклоняващ се от общоприетата норма. Оттласквайки се от това

индивидуално нарушение на нормата, изследователят постепенно реконструира цялата му структура.

1.4. Възгледите на ОПОЯЗ за поетиката и поетическия език

Венче Попова твърди, че руските формалисти, разработвайки общите проблеми на поетиката, тръгват от спецификата на предмета, с който се занимават. Тази специфика намират във формата. Формата обаче не се приема от тях като член на опозицията в противопоставянето „форма – съдържание“, „формална страна - съдържателна (смислова) страна“. Между тяхното разбиране и разбирането на Елмслев може да се прокара паралел по отношение на схващането им, че формата действа организиращо както в плана на съдържанието, така и в плана на израза.“ (Попова 1994:136).

Формалистите представят приложение на лингвистиката върху изучаването на литературата и тъй като въпросната лингвистика е формална по своята същност, съсредоточена повече върху структурата на езика, отколкото върху онова, което всъщност се казва, формалистите заменят анализа на литературното „съдържание“ (където човек винаги може да бъде въввлечен в психология или социология) с изучаване на литературната форма. Формалистите започват с това, че разглеждат литературната творба като относително произволен сбор от похвати и едва по-късно разглеждат тези похвати като взаимосвързани елементи или функции вътре в цялостната текстова система. Похватите включват звук, образност, ритъм, синтаксис, размер на стиха, рима, повествователна техника - всъщност всички съществуващи елементи на литературната форма; а общото между тези елементи е ефектът на отчуждаване или дефамилиаризиране. Онова, което е специфично за литературния език, което го отличава от останалите форми на говорно общуване или речеви контакт, е че той деформира обикновения език по най-различни начини.

1.5. Похватите при изграждането на литературния текст според структуралистите

Структуралистите развиват теория на кода, в която се твърди, че езикът е система от правила за комбиниране. Тези правила позволяват да се създават голям брой различни думи в границите на съществуващите писмени знаци от азбуката. Всеки конкретен език има свои собствени разбирания как тези знаци да се съчетават и по този начин да произвеждат значение, както и кое съчетание от звуци ги прави произносими и кое не. Не можем да правим каквото си пожелаем с буквите и да очакваме то да бъде разбрано от всеки. Тези правила са универсални. Структуралистите считат, че нормите и конвенциите са приложими спрямо всички аспекти на културата. Писменият и говоримият език чисто и просто представляват най-ясното въплъщение на принципите, които управляват всички знакови системи. В най-общи линии знакът, дефиниран от Фердинанд дьо Сосюр, е обект, дума, образ или всичко онова, което върви заедно с някакво значение, прикрепено към него. Това е единица значение, произведено от връзката между означено и означаващо (знак). Връзката между двете е въпрос на споразумение.

От разгледаните теоретични постановки до този момент, може да се твърди, че текстът на романа „Възвишение“ е доказателство за това, че чрез употребената в него специфична лексика той провокира и други съвременни автори да променят подхода си и да заложат на *стилизацията на архаизацията* при изграждането на собствените им творби.

За целите на настоящото изследване е необходимо да бъде разяснено какво се разбира под *стилизация на архаизация*. Според Венче Попова „стилизацията от чисто езиково гледище се основава на едновременната употреба на елементите от различни периоди в развитието на езика, или на елементи от две езикови системи при цялостното изграждане на художествената творба. Стилизацията в духа на даден диалект (възможна само при развит книжовен език) съчетава в езика изразните средства на диалекта и на книжовния език, т.е. на две системи, всяка от които е носител на връзката си с основната социална среда“ (Попова 1979:42). В настоящия текст се използва *дефиницията на Венче Попова за стилизацията*, като към нея се добавя стеремежът на автора текстът му да звучи архаично или с други думи - достоверно за епохата, която се описва.

Милен Русков успешно прилага различните функции на езика и Потока на съзнанието в своя роман, като подходът се превръща в доминанта, която от своя страна може да бъде разчетена като семиостилистичен код, който провокира читателя на различни нива. Различните отклонения на литературния език, които формалистите разглеждат, както и твърдението на стурктуралистите, че нормите и аспектите на езика са приложими спрямо културтурните аспекти, са ясно доловими в текста на романа „Възвишение“. С тяхна помощ се изгражда цялостната концепция за стилизацията на архаизацията, която въздейства на читателя.

1.6. Сосюр и Пърс – различните виждания, триадичният модел

Семиотика изследва литературния знак и възможните интерпретации, които той има. Знакът представлява обект не във всичките му аспекти, а с препратка към точно опраделена идея. Кокретните му функции могат да бъдат разчетени правилно в полето на текста, защото точно в него те подпомагат изграждането на стилизацията. В този контекст е направен анализът на текста на романа „Възвишение“.

Не бива да се забравя, че по определен начин знакът не е нищо повече от обект. Само общност от индивиди, които имат сходни възприятия, може да превърне този обект в знак, като го натовари със специфично значение. В текста на романа се откриват спецификите на различни диалектни области, архаични думи и изрази, което води до трансформирането на обект в знак в съзнанието на читателя, не като общовалидно, а според речниковия запас на всеки един.

Пърс преодолява традиционния диспут между идеализъм и реализъм, като поставя проблема на реалността на една друга аргументационна плоскост: диадичното отношение субект - обект бива трансформирано в триадична релация.

За разлика от Сосюр Пърс интегрира обекта на знака в знаковия си модел и по този начин окончателно обвързва знаковия процес с обективната действителност. Понятието на знаковия обект се различава от понятието на сигнификата при Сосюр, защото Пърсовият обект не е конвенционализирана мисловна представа, а част от (извънезиковата) реалност. Знаковият интерпретант е една „друга репрезентация“, която се отнася към същия обект: според Пърс значението на дадена знакова репрезентация не може да бъде нищо друго, освен друга знакова репрезентация, която от своя страна има

свой собствен интерпретант. В дисертацията е направен опит да бъде имплементиран Триадичният модел на Пърс в анализа на текста на романа „Възвишение“.

1.7. Хипограмата и матрицата на Майкъл Рифатер

Според М. Рифатер текстът е съставен от варианти на един инвариант. Рифатер първоначално назовава тази инвариантна структура „семантичното ядро“. Това ядро действа „сякаш е потиснат невротичен симптом. Самото му потискане го кара да изскочи другаде в текста с разцвет на други симптоми, тоест на други синоними или перифрази“ (Рифатер 1983:76).

Целта на анализа се състои в осмисляне на художествения текст като цялостно явление на словесното изкуство, като сложно структурно единство на системата на взаимосвързани елементи, служещи за разкриването на съдържателната структура на литературното произведение. Концепцията за хипограмата и матрицата функционират при представения в следващите глави анализ на текста на романа „Възвишение“.

1.8. Интертекстуалност и читателски интертекст

Една от причините текстът на „Възвишение“ да бъде оценяван високо от читателската аудитория е фактът е, че той работи с устойчиви семостилистични кодове на нивото на интертекстуалността и личния интертекст на всеки, който чете романа. За да бъде успешно декодирането, читателите трябва да установят ефективно взаимодействие с текста, което да доведе до интерпретация и естетическа оценка на културните и литературни продукции. Четенето като процес събира в себе си когнитивните ориентации и функционалността на предишните знания - взема за своя ос дейността на читателя и процесите на рецепция.

Предполага се, че читателят знае как да установи своето взаимодействие с текста и да достигне до изграждането на последователна и адекватна интерпретация. Укрепването на способността да се формулират очаквания, да се правят изводи, да се изграждат смислови хипотези, които са основни дейности в процеса на четене, да разпознават преднамереността на текста води до **тълкуването на текста**.

Интертекстуалният план е свързан с изследванията на рецепцията. Всеки конкретен интертекстуален факт се проявява за първи път в текста - в творчеството,

според намерението на автора, и се оценява, особено в рецепцията и в естетическия и/или когнитивния ефект, който произвежда у читателя, който идентифицира междутекстови връзки. Четящият разпознава връзките между различни произведения или асоциира препратки, индикации или особености, които се появяват в различни произведения.

В литературните творби препратките към интертекстуални връзки присъстват много, почти като един от най-честите и подходящи ресурси; но трябва да се има предвид, че интертекстуалният план присъства и в други продукти на изкуството – в случая с „Възвишение“ той присъства и във филма. Литературата според Ю. Кръстева е *мозайка от цитати и интертекстуални препратки*, всяка литературна творба интегрира различни аспекти на други творения и с тях споделя ресурси, теми, стилкови характеристики, особености на пола и др.

Активиране на интертекста:

1. Активиране на знания, които читателят се очаква, че има, които биха му помогнали да осмисли изграждането както на текста в цялост, така и на образите на отделните персонажи:

„А за тез Кърджалии прочия Раковски бая разправя в „Горския пътник“, аз от него за тях бая работи съм научил. Тез, брате, ся сбирали отначало край Хаскьой, под предводителството на един Емин ага Еминджик, и стигали, разправя бай Раковски, до 25,000 хиляци пезевенци накуп. Ти само туй си представи! „Че после — кай — са ся разсеяли и скитали по разни места, пилюеще свят.“ Тий Кърджалии са трепали и Българи, и Турци, и цигани, и каркачани, и куцовласи, и арнаути, и татари, и Гърци, и Животни, и сичко, що им падне по пътя. Хич не подбирали биля. Тез, брате, са били като конниците от Апокалипсиса, казвам ти! Сякаш ся в някоя дупка в земята адските двери отворили и тия са оттам излезли. Тъй близо 20 години продължило, дума Раковски.“ (Русков 2011:96).

2. Припомнят се биографични данни за Раковски и Берон, които целят да доизградят цялостната представа за достоверност:

„Но ний минахме на отсрещния рид, на Орън, и спахме в пещерата на Раковски. Раковски е бил тука лето 1854, тука е започнал „Горския

пътник“. Тая пещера е хубава за обиталище, защото е повечето време суха и е просторна, юнаци я открай време знаят и стари ускоци са я нерядко ползували, но пък е пълна тя, брате, с комари — ще та изядат. (Русков 2011:205).

Начинът, по който авторът умишлено използва и пародира някои препратки („Той ми подаде букварят, отворен там, където Берон писал за глагола. Примерите му с „любя“. Не с „работя“, как обикновено правят, мамка им трудова, ами с „любя“. Русков (2011:41)) , които са добре известни - събирането на хипотекстуални фрагменти в литературен мозаечен текст.

Най-подходящ за целите на дисертационния труд се оказва *семиостилистичният похват*, защото той успява да обхване и разгледа детайлно различни равнища на текста, които успешно функционират, за да създадат цялостната концепция. Чрез него се проследяват и анализират лингвистични, семиотични и стилистични маркери както поотделно, така и в ролята им на семиостилистични кодове, с чиято помощ текстът успява да въздейства и да бъде декодиран от читатели на различна възраст и с различна лингвистична опитност. При изграждането на теоретичната рамка на анализа е обърнат поглед и към твърденията на руските формалисти, които наричат литературната творба „сбор от похвати“, защото в романа „Възвишение“ се наблюдава успешното смесване на различни похвати.

Теоретичните постановки, разгледани в по-горните редове, са приложени в контекста на литературния характер на романа. В него функционират семиостилистичните кодове на различни нива. В дисертацията се доказва възможността за успешното прилагане на подходите на семиостилистиката при анализа на текста, като се проследени етапите, свързани с развитието на концепцията за литература, език, стилистика и семиотика. Обърнато е внимание на постановките, свързани с проблема за интертекстуалността и интертекстана читателя, като по този начин са зададени рамките на цялостния анализ на романа в семиостилистичен план.

ГЛАВА II

СЕМИОСТИЛИСТИЧНИТЕ КОДОВЕ НА ЛИНГВИСТИЧНО РАВНИЩЕ

2.1. Лингвистичните особености на романа

Анализът на текста на романа „Възвишение“ започва с преглед на лингвистичните особености на текста спрямо езиковите школи през Възраждането, защото в бележка от автора се открива пояснение, което в следващите части е разгледано по-детайлно в контекста на неговото функциониране като матрица, но за целите на тази част от изследването функционира като подкрепящ аргумент за избора на отправна точка: „Правописът в тази книга не се придържа към съвременните книжовни норми, а често следва особеностите на българската възрожденска литература.“ (Русков 2011).

Разбира се, лингвистичният анализ е поставен и в рамките на проблема на интертекстуалността, присъстващ в целия текст. Трябва да бъде направено уточнение, свързано със състоянието на езика през Възраждането. Тогава липсва единна книжовна норма. Използват се два конкуриращи се модела – народноразговорният и черковнославянският, който е свързан с книжовната традиция. В текста на романа „Възвишение“ проблемът за сторителството на книжовния език на база териториалното влияние е сериозно застъпен. Читателят остава с впечатление, че романът е написан на стилизиран възрожденски език, който обаче стъпва основно на диалектните особености, присъщи за района на Котел. Оказва се, че не е точно така, когато детайлно бъдат проследени и анализирани различните градивни единици.

Във „Възвишение“ се откриват примери и от различни езикови школи. *Изводът*, който може да се направи е, че Русков не се придържа само към диалектните особености, характерни за района на Котел, каквато теза присъства от години в публичното пространство. Авторът умело работи с диалектните кодове, като по този начин осигурява възможност на читателя да открие познати диалектни примери, чрез които да декодира текста според собствения си интертекст.

Важно и да бъде обърнато внимание и на спецификата на езика на Раковски. „Горски пътник“ функционира успешно като семиостилистичен код в романа. Чрез него се доизгражда представата за стилизираната възрожденска реч. За езика на Раковски Андрейчин твърди: „Могат да се отбележат и други някои опити за изграждане на модели на книжовния език, например опитът на Г. С. Раковски (от 1856 г. насетне), който се характеризира със силна тенденция към архаизиране на старобългарска основа (като все пак остава достатъчно ясна съвременната народна основа) и опитът на Никола Първанов (1868, 1870) да въведе някои особености от западните говори наред с някои особености на източните говори. Тези опити обаче остават с ограничено приложение само в практиката на своите автори. Ако се вгледаме по-внимателно в различните разгледани накратко модели на книжовния ни език през последните две десетилетия преди Освобождението, ще открием в тях отражение на различни схващания за езиково строителство. Докато някои от моделите (Търновска и Каравелова школа) са изградени върху основата на определен диалект (съответно търновски и копривщенски), в други се забелязва подбор на особености от различни говори (Пловдивска и Дринова школа). От друга страна, забелязват се различни начини на архаизиране в Пловдивската школа (главно в областта на графиката) и в езиковата практика на Г. С. Раковски (опити за архаизиране на елементи от самия език)“ (Андрейчин 1986:61). Твърденията на Андрейчин за езика на Раковски подпомагат възможността за разбиране на начина, по който е изградена речта в романа. Важно е да бъде отбелязано, че Милен Русков с помощта на текста си показва, че тезата на Андрейчин е актуална за времето, в което е представена, но с оглед на настоящия момент езиковата практика на Раковски напуска пределите на собствения му текст. Оказва се, че близо 160 години след написването на „Горски пътник“ стремежът на Раковски оживява в текста на „Възвишение“ и успешно функционира като семиостилистичен код, който работи по триадичния модел на Пърс за семиозиса, като в крайна сметка поражда други кодове, чрез които стилизацията на архаизацията не само да съществува, без да смущава читателя, а и едновременно с това да подсилва създаването на матрицата (част от теоретичната постановка на Рифатер, разгледана в следващите редове), зададена още в първите редове в цитата от „Любословие“ на Л. Каравелов. Всъщност се оказва, че тенденцията към архаизиране, която се открива при Раковски, се възражда чрез „Възвишение“ под формата на стилизация на архаизацията, която се открива и при други съвременни автори. Този проблем е разгледан по-подробно в следващите глави. Интертекстуалната връзка, спомената в началото на тази част, присъства както чрез

лексиката, така и чрез директно назоваване: *Дето вика Раковски* в „*Неповинний българин*“ (Русков 2011:2016).

2.2. Матрицата и хипограмата в текста – миметичният характер на текста

Според М. Рифатер матрицата произвежда значения. Спрямо нея всички изречения в текста се явяват варианти. Тази матрица може да е имплицитна или частично актуализирана, т.е. изразена с дума (ако е напълно актуализирана, матрицата ще произведе изречения, съставени от семи или предположения на тази дума) (Рифатер 1991:65). В романа „Възвишение“ матрицата започва да функционира още в първото изречение: „Двадесет и седми Февруарий*.“ (Русков 2011:7), чрез което тя частично е заявена. Другият аспект, който се реализира в текста, е този на хипограмата. От концепцията на М. Рифатер става ясно, че тя представя отношението на еквивалентност между знак, който има миметичен характер, и дума или думи, които съществуват преди него. В следващите редове са разгледани и анализирани примери за някои части на речта, които чрез идеята за хипограма, придобиват стилистична функция, чрез която хипотезата може да бъде доказана. При употребата на глагола от свършен вид *взема* в минало време, 3 лице, единствено число: „**Взе** ся от тука сирене, бял мъж, кашкавал, квасено мляко овче, квасено мляко краве, бито масло и даже една пръстена паничка мед от пчелина.“ (Русков 2011:208), „И като отвори той яхъра — ей ти го на Дядо Юван, цял целеничък, изтича до Асенча, а Асенчо го прегърна и зе да му говори.“ (Русков 2011:159) се наблюдават интересни примери за хипограма. Освен фонетичните особености, свързани с елизията на звука *в* в началото на думата, тук се наблюдава двойна употреба на хипограмата – чрез диалектното изпускане на звук и чрез промяната в значението. В първия случай глаголът *взе* е употребен в прякото си книжовно значение. Но във втория случай, той е използван в преносното и разговорното си значение вместо да бъде използван глаголът *започна*. По този начин се засилва стилистичната функция на глаголите, чрез която се изгражда усещането за миметичния характер на езика на текста, свързан с възрожденската епоха.

Хипограмата се проявява и при съществителни имена: „Кой говори или кашля, или киха — режа му **езика!**“ (Русков 2011:103). Проявления на идеята за хипограмата на М. Рифатер могат да бъдат открити и при употребата на обобщителното местоимение *всеки* в мъжки род, единствено число: Но как да е, ний с Асенчо там ся настанихме в таз

одая, **секи** на свой си миндер, и ся поминувахме благополучно нея вечер.” (Русков 2011:19), „В Османската империя, брате, **всякой** си говори турски как си знай и **секи** ся само догажда какво казва другият, а уж на един язык говорят.” (Русков 2011:35), „**Всекиму** своето, и око за око, зъб за зъб.” (Русков 2011:337). На нивото на прилагателните имена концепцията за хипограма също функционира успешно: „И там **мертво мервило**, сичко побеляло и хората ся скрили вътре на топло, гърбини си на благък огън греят и ся по задници почесват.”(Русков 2011:14), „Веднага разбираш, че е **мъртъв** — никой жив чилик не би застанал така.” (Русков 2011:399). Прилагателното име *мъртъв* е използвано както в актуалното си състояние според нормите на съвременния български книжовен език, така и във вида, в който функционира в черковнославянския език.

Чрез представения анализ е направен опит да се докаже хипотезата, зададена в началото. Може да се твърди, че разгледаните лингвистични особености в романа „Възвишение” потвърждават, че чрез използването на специфични модели при изграждането на някои части на речта, е постигната стилистичната цел – езикът на текста да функционира през идеята за миметичния му възрожденски характер.

2.3. Семиостилистичните кодове в романа „Възвишение” чрез примери на фонетично, лексикално, фразеологично, морфологично, синтактично и стилистично ниво.

С помощта на семиостилистичните особености в текста на романа успешно е пресъздадена част от спецификите на възрожденския език. Тази хипотеза може да бъде проверена с помощта на анализа на емпиричния материал по модела, използван от Гергана Дачева в „Стилистични кодове на комичното” (Дачева 2002).

Семиостилистичните кодове в романа „Възвишение” са представени чрез някои примери на фонетично, лексикално, фразеологично, морфологично, синтактично и стилистично ниво. Трябва да бъде направена уговорката, че моделът на Г. Дачева не е приложен изцяло, а употребата му е съобразена с целите на настоящото изследване.

При анализа на *фонетично ниво* трябва да бъде направена уговорката, че това ниво е отделено с работна цел и по модела на „Звук и смисъл“ на Р. Коларов. Често се наблюдава липсата или промяната на знака. Чрез този похват се създава усещането за

автентичност. Диалектното кодиране също подпомага реализирането на целта, като чрез него се изгражда една паралелна езикова реалност. Най-честите фонетични промени, които се срещат, са свързани с редуцията на гласни и елизията на съгласни звукове. В примера: „...ила, че ми **трябаш!**“ (Русков 2011:9) се наблюдава редуция на предната гласна *e*. Тя е специфична за източните български говори. Елизията в непреходния глагол от несвършен вид *трябвам* във второ лице, единствено число отново отпраща към диалектните специфики на разговорната реч, които са били актуални по времето на Възраждането.

Фонетичното равнище може да бъде разгледано през концепцията за метафоничните структури. Радосвет Коларов в „Звук и смисъл“ използва термина *метафония*, с който се обяснява онова, което по-рано се е наричало „поетическа фонетика“. В изследователската си част Коларов предлага едно много сериозно вглеждане в метафонията в художествената проза. Той доказва, че онова, което по-рано се е наричало „поетическа фонетика“, не просто го има, а дори по един много посъвършен начин присъства и в прозата.

Лексикалните особености също са пример за ментални процеси, отразени на езиково равнище, но от друг ъгъл. Употребата на чужда лексика в процеса ѝ на асимилация представя трудностите, пред които е бил поставен българинът по време на Възраждането. Този проблем е отразен в текстове, създавани в тази епоха. В сатиричната пиеса „Криворазбраната цивилизация“ на Добри Войников, публикувана през 1871 г., една от главните героини често изпитва затруднения при изговарянето на думи от чужд произход. Милен Русков е обърнал внимание на този проблем и ясно го е отразил в текста си. Във „Възвишение“ се откриват примери за чуждици, навлезли от френския език: „— А, хубаво направи — рече той. — Прибери го тоз **рибо... ревобл... револвер.** — **Ливорвер** — поправих го аз. Ще го науча да го казва.“ (Русков 2011:206). Употребена е асимилирана чужда лексика от гръцки, персийски и латински език в израза: „Насякъде **далавери, търгаши, содомисти.**“ (Русков 2011:251) свидетелства за различните културни влияния, които пряко са се отразили в речника на българина. Високата честота на употребата им само в едно изречение може да бъде приета като пример за семиостилистичен код, отпращащ към различни рецептивни нива в съзнанието на читателя.

Не може да бъде пропусната и употребата на турска лексика, която е била доста актуална за периода, който се опитва да пресъздаде авторът: „Но как да е, ний с Асенчо

там ся настанихме в таз **одая**, секи на свой си **миндер**, и ся поминувахме благополучно нея вечер (Русков 2011:14).

На *фразеологично ниво* се откриват примери, които свидетелстват за употребата на знака в стилистиката на разговорната реч като маркер за устойчивото му декодиране. Чрез тяхната употреба езикът на текста звучи по-близък и разгадаем за читателя, който има по-богат речников запас, а за четящия, който не може да ги декодира правилно, са части от изречението, които звучат архаично. Използвани са фразеологизми, които успешно функционират и с леки трансформации в съвременната реч: „В секи случай не ще той остане прост жеруненский овчарин, **за туй си аз чепиците залагам**.“ (Русков 2011:17).

В ролята им на част от семиостилистични кодове фразеологизмите функционират като мост между отминалата епоха и съвремието, на чиято основа в съзнанието на съвременния читател се изгражда усещането за достоверност. Езикът на текста трябва да звучи автентичен, във време, в което той вече не съществува по начина, по който е съществувал преди. Авторът често употребява примери, които да дадат на читателя усещането за плавен преход между спецификите на уподобения възрожденски език и актуалното езиково състояние. Без тези семиостилистични мостове, носещи кодовете на връзката между минало и непреходност, цялостната концепция на текста би изгубила значение.

На *морфологично равнище* езикът отново отпраща към моделите на Възраждането. Той е експресивно натоварен. Патетичното звучене е един от разпознаваемите кодове на епохата, с чиято помощ се подсилва усещането за достоверност. Употребени са експресивни и неутрални глаголи – експресивни: „развява“, „свива“, „подтисна“, „отърве“; неутрални: „виждам“, „люлеят“, „рекох“, „преминава“. По този начин се изгражда динамика в текста.

Анализът на *синтактичните особености* също подпомага разбирането на текста на семиостилистично ниво. В ролята на част от семиостилистичните кодове тези особености подпомагат реализирането на идеята за пресъздаване на спецификите на възрожденския език. Само в рамките на един абзац се наблюдават употреба на безглаголни изречения, редуване на сложни изречения с прости с цел създаване на динамика, наличие на инверсия, която се среща често в разговорната реч: „Наоколо цяла поляна празна, а аз реших баш оттам да мина. Защо? Убий ма, не мога ти каза! Видя ми

ся естествено. И като му прескачах поводите, конят ся уплаши и дръпна назад — кое е наистина най-естествено нещо, — поводите му ся изпънаха и изведнаж дигнаха нагоре, аз ся спънах като прерязан и паднах на един остър камък, кой от земята стърчи, макар че ся едва види, и като паднах, разбих си баш коляното в ръба му.” (Русков 2011:98) .

На *стилистично ниво*, което се отделя само с работна цел, за да се открият и обособят определени похвати, впечатление прави употребата на интертекстуалните похвати. Изразът: „Суета сует и сичко е суета!” (Русков 2011:290) отправя към Стария завет. Българското възраждане се свързва с мотива за почитта към християнската религия чрез употребата на изрече се подсилва усещането за автентичност на изказа.

Наблюденията върху семиостилистичните особености в романа „Възвишение” на Милен Русков доказват хипотезата, че те подпомагат изграждането на реч, която успешно стилизира спецификите на Възраждането. *Чрез анализа на различните лингвистични равнища* се оказва, че семиостилистичните кодове функционират в примери на фонетично, лексикално, фразеологично, морфологично, синтактично и стилистично ниво. Стилизацията на архаизацията е успешно постигната на посочените нива. По този начин читателят има възможността да активизира своя интертекст, да открие познати форми, които да провокират емоционална реакция, или да се срещне с непознати за него примери, които да не може да декодира в частност - разчита ги само като непознати, архаични думи и изрази, които биха били актуални за отминалата епоха.

ГЛАВА III

СЕМИОСТИЛИСТИЧНИ КОДОВЕ НА РОМАНА В КУЛТУРЕН КОНТЕКСТ

3.1. Стилизацията на архаизацията като тенденция в съвременната българска литература

Стилизацията на архаизиране на речта в българските романи не е нов похват, но в последните години употребата му се увеличава. Все повече български автори обръщат поглед назад към спецификите на една реч, която носи белезите на отминалото време.

В настоящия текст е представен проблемът и са предложени теоретични постановки, които биха могли да се прилагат при по-задълбочено изследване. Приложени са концепции на Чарлз Пърс, Юрий Лотман, Делюз и Гатари.

За целите на изследването понятието *архаизиране* се използва като сбор от остаряла лексика и диалектни особености, чиято актуалност не е потвърдена. Приложени са семиостилистични похвати при разглеждането на текстовете, в които е отразена по-висока честота на употреба на архаизирана реч. Романите, които са разгледани, са: „Възвишение“ – Милен Русков; „Живот в скалите“ – Мария Лалева; „Гласове в тихото“ – Валентина Йоргова. Разгледан е романът „Стопанката на Господ“ – Розмари Де Мео, „Северозападен романъ“ – Стоян Николов-Торлака, като са поставени в рамката на стилизацията на архаизацията, която се оказва успешен модел за създаване на книги, които българският читател харесва.

Според принципа на означаващ разрив „една ризома може да бъде прекъсната, разкъсана на което и да е място, но наново тръгва по някоя от линиите си, а и по други линии“ (Делюз, Гатари/Delyoz i Gatari 2009:15). Този разрив ясно се вижда в „Живот в скалите“ и в „Гласове в тихото“, защото цялостно авторите им се придържат към съвременните книжовни норми, но ги нарушават, когато изграждат речта на определени герои. Интересно е, че тази специфична реч се пренася и в речта на другите герои при цитиране на думите на същите, чиято реч носи маркерите на архаичността. Според принципа на картографията „картата е отворена, свържима във всички свои измерения, разглобяема, преобратима, способна постоянно да търпи видоизменения. Може да бъде

разкъсана, преобърната, да се приспособява за целите на всякакви монтажи” (Дельоз, Гатари/Delyoz i Gatari 2009:20). Принципът функционира във „Възвишение“, „Живот в скалите“ и „Гласове в тихото“. Всеки от авторите е претворил речта на своите герои по памет (като носител на диалекта) и/или чрез запазени текстове от отминала епоха. В този смисъл – всеки един от тях е приспособил речта за целта на монтажа на текста.

Всичко, написано до тук, може да бъде проследено обобщено чрез следните примери:

Диалогът на ризоматично отворените светове

„Възвишение”	„Живот в скалите”	„Гласове в тихото”
“Наш народ ся образова и възвисява не с дни, а с часове.” (Русков/ Ruskov 2011) – “И в няколко дена тайно и полека народът порасте на няколко века!”(Вазов/Vazov 1962).	„...да ти е арно и светло, като учиш” (Лалева/ Laleva 2018) – „Напред! Науката е слънце, което в душите грей” (Михайловски/Mihaylovski 1892).	„Разказаната беда е половин беда.” (Йоргова/ Yorgova 2017) – „Признатият грях е половин грях.” – Народна поговорка

Автори, които обръщат внимание на употребата на диалектни форми в съвременните текстове, са Иван Илиев и Петко Петков. В заключението на своята книга „Бележки за новобългарските писмено-диалектни езикови форми“ те обобщават проблема по следния начин: „Творбите, писани на диалект, имат пълноценен живот и продължават да се умножават, а при една по-системна обиколка из библиотеките на десетките малки градчета от типа на Панагюрище или Стрелча вероятно ще се намерят още много безценни Старите представи за принадлежност към някоя локална, преднационална, нашенска общност са се трансформирали в оръжие срещу глобализацията и в стремеж към запазване на самобитния местен диалект (още от времето на католическата книжнина в България до съвременните родопски, хасковски и прочее автори), използвайки го в литературни форми.“ (Иванов 2019).

Твърдението на авторите подкрепя хипотезата, представена в началото на дисертацията. Оказва се, че диалектите функционират като семиостилистични кодове, които могат да бъдат декодирани на различни нива, но винаги носят маркера за родовата принадлежност, както и завръщането към нея в кризисни моменти.

3.2. Влиянието на текста на „Възвишение“ в съвременните лингвистични проекти

Тенденцията за завръщане към миналото не се ограничава само в литературата. Провокирана от значението и въздействието на диалектните и архаичните думи, Виктория Бешлийска създава пространство, в което да запознава по-широка аудитория с тях. Тя е автор на блога *Words do worlds*, който е част от инициативата „Обичам българските думи“. Той съществува от 2018 г.. В блога вече са публикувани над 300 архаични и диалектни думи, които авторът сама е открила, когато пътува, или са изпратени от читатели. Виктория се стреми да съхрани и популяризира думите, като оформя всяка в отделна публикация, в която включва думата и нейното значение. Авторът се надява по този начин част от думите да започнат да се употребяват активно отново. В свое интервю за „Нищех хоризонт“ от 20.08.2020 г. Виктория споделя, че преди тя да започне тази инициатива, вече е имало съвременен автор, който успешно борави с лексиката, към която тя проявява интерес - Милен Русков в романа „Възвишение“. Тя избира да представи думите по нестандартен начин. Виктория Бешлийска обръща специално внимание на всяка една от тях, като оформя отделна публикация, в която помества думата и нейното значение. Това се случва на фон, който графично е така оформен и е съобразен, че да улеснено възприемането.

Една от трите думи, които са разгледани в настоящия текст, е *изоглавен*. Тя се среща и в романа „Възвишение“ както във формата на единствено число, така и за множествено: „Асенчо, кой от няколко дни ходи като **изоглавен** и с полвин ухо сичко слуша, сега пък дума...“ (Русков 2011:183), „И аслъ ся оказа, че ний мъдро сме постъпили, защо налбантите там имаха много работа, цял ден щяхме да чакаме като **изоглавени**.“ (Русков 2011:22). Втората дума, която може да бъде открита в романа и в блога на Виктория, е *люде*. В текста на Русков тя намира мястото в следното изречение: „Когато човек размисли и си напомни само една малка част от нейзброимите упостошения и узлобления, които тези зверообразни **люде**, турците, наносоха, потоците на невинна човеческа кръв, която проляха, ужасява ся умът му и не знай, нито може, да изнамери речи подобни да изрази големината и крайността на тяхната лошавина!“ (Русков 2011:239). Третата дума е *заник*. Във „Възвишение“ тя намира мястото си в следното изречение: „Но е вече ниско към **заник**, от гората вдясно ся спуснали едни дълги сенки, стигат почти до нас.“ (Русков 2011:321). В контекста на употребата на архаизирана реч текстът на романа и трудът на Бешлийска могат да функционират

успешно и заедно. Ако интертекстът на читателя, който беше разгледан в предишна глава, не му позволява да декодира правилно семиостилистичните кодове във „Възвишение“, четящият може да ползва Words do worlds, за да преодолее затруднението при рецепцията на текста.

Настоящото изследване цели да маркира тенденцията за архаизиране на речта и не изчерпва проблема. В него са представени кратки теоретични постановки. Отразени са семиостилистичните механизми, с чиято помощ се реализират идеите на авторите за създаване на художествен свят, който носи маркерите на архаичността. Предстои въпросът да бъде разгледан по-детайлно в бъдещи изследвания.

3.3. Филмът „Възвишение“ в контекста на романа и съвременното българско кино

Важно е да бъде уточнено, че според всички изследователи на семиотиката литературата и киното са две различни знакови системи. Като отделни знакови системи между тях не трябва да се търси съвпадение, а различен прочит, различна интерпретация на една и съща тема. Пърс твърди, че една знакова система не може да бъде „преведена“ на друга, от което следва, че те са непреводими помежду си. Има общи смислови полета, но интерпретацията на писателя и тази на режисьора не могат да съвпадат, защото се използват различни знакови средства, типични за различните знакови системи. Ето защо могат да се съпоставят отделни елементи, но не и целите системи.

Филмът трябва да се счита за автономна единица, която ще има свой собствен баланс между думата и образа, има способност да се развива и оцелява. Той е единица, която стои самостоятелно, но може и да представя сходни на романа идеи. За „Възвишение“ Милен Русков твърди: „Филмът има същото послание, каквото има и книгата, предадено със средствата на киноизкуството, разбира се. Смятам филма за много добър и в този смисъл той надмина очакванията ми.“ (Русков 2017).

В трета глава на дисертацията е проследен начинът, по който функционира филмът „Възвишение“ в културен контекст.

Отбелязано е развитието на българското историческо кино, от което става част филмът по сценарий на Русков. Направена съпоставка между „Възвишение“ и неговите

съвременните предшественици „Дякон Левски“ от 2015 г. и „Воевода“ от 2016 г. Изводът от нея е, че отново се залага на кодовете на едно отминало време. Но след неуспеха на „Воевода“ и „Дякон Левски“, както и след отпечатъка на „Възвишение“, българското кино трудно би създало филмов продукт, в който кодовете на Възраждането да бъдат така използвани, че зрителят даде позитивна оценка. Оказва се, че режисьорите насочват вниманието си към спорния все още период на социализма в България – пример за това е и филмът „Роза Дамасцена“, защото може би „Възвишение“ представи и обобщи ясно проблемите на Възраждането. В културен контекст филмът „Възвишение“ е явление, което провокира критици, зрители и читатели на книгата да погледнат на епохата, без да бъдат наточвани с очакването за идеализация или принизяване на образи и значимост на събития. По тази причина изглежда, че е по-адекватно съвременните режисьори да обърнат поглед към друго време, различно от това на Възраждането.

ГЛАВА IV

ЧЕСТОТЕН АНАЛИЗ

4.1. Същност на честотния анализ

Синклер определя лингвистичния корпус като „колекция от парчета от език, които са избрани и подредени съгласно изрични лингвистични критерии, за да бъдат използвани като пример за езика“ (Синклер 1996). В тази дефиниция авторът посочва значението на реда и критериите за подбор на текстовете, съставляващи корпус, тъй като от тях се установяват разликите между лингвистичния корпус и всеки друг вид текстова колекция. Освен общите корпуси съществуват и специализирани корпуси. В случая става въпрос за специализиран корпус, съставен от едно произведение. Системата е извадила словоформите по честота.

За целите на настоящото изследване текстът на „Възвишение“ се приема за корпус от думи, които функционират като част от семиостилистични кодове. Целта е да се определи тяхната честотата на употреба, за да бъдат представени тези от тях, които се срещат най-често и които се отразяват най-силно на семиостилистичния план.

Корпусът е изграден от нас и съдържа реални лингвистични данни. Отразени са някои езикови разновидности. Единицата за вземане на проби е от съществено значение за насочване на уместността на корпуса и неговата функционалност, тъй като гарантира неговата значимост. Примерната единица – дума, която е заложена в този тип изследване, определя полезността на корпуса. Тя е положена в концепцията на целия текст, за да може корпусът да се използва при анализа на лингвистичните нива на езика на сеомистилистично равнище.

Настоящият анализ е направен с цел да проследи кои думи са най-често използвани в романа, защото всяка от тях може да бъде разглеждана като част от семиостилистичен код.

Анализът е поместен в края на дисертационния труд, защото резултатите от него доказват хипотезата и могат да служат като своеобразно обобщение на представените данни до този момент. За целите на анализа е използвана програмата Voyant.

Резултатите показват, че на челни позиции се нарежда дума със специфична диалектна натовареност – *аче*. След нея се нарежда глагол в специфична форма *кай*. Забелязва се честа употреба на показателните местоимения в специфични форми: *туй, тоз, тез, таз, тая, тия, тоя*. Друга често употребявана дума е *прочия*. Често срещни са и формите *чиляк, человек*. Честотата на редуване на съвременната форма казва с архаичните - *рече, рекъл, речеш* се оказва висока. Челни позиции заема думата от турски произход – *аслъ*. На 53. позиция се нарежда името на *Раковски*.

Честотният анализ на думите в текста *доказва хипотезата*, че те успешно функционират като семиостилистични кодове, които изграждат специфичната кодираност на текста, която създава цялостната представа за него в контекста на стилизацията на архаизацията. Употребата на специфична лексика подпомага цялостното възприемане на текста в ролята му на художествено произведение, което въздейства на читателя с помощта на семиостилистичните кодове на лингвистично равнище.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обект на настоящия дисертационен труд са някои от семиостилистичните кодове в романа „Възвишение“ на Милен Русков в културен контекст. Тези кодове са разгледани на различни нива.

Първа глава функционира като теоретична рамка на научния текст, в която са представени основните семиостилистични концепции. Посочени са функциите на езика при Роман Якобсон и Потокът на съзнанието при Уилям Джеймс, както и подходите към художествения текст в експресивната стилистика; възгледите на ОПОЯЗ за поетиката и поетическия език; похватите при изграждането на литературния текст според структуралистите, концепциите на Сосюр и Пърс, както и хипограмата на Майкъл Рифатер. Представени са теориите на Мария Корти и Юлия Кръстева, свързани с принципите на литературната комуникация и интертекстуалността. Обърнато е внимание и на проблема за интертекста на читателя, без който декодирането на текста би било немислимо.

Втора глава е посветена на лингвистичните особености на текста, като акцентът пада върху възрожденските специфики. Текстът е поставен в контекста на концепциите на проф. Л. Андрейчин. Семиостилистичните кодове в романа „Възвишение“ са представени чрез примери на фонетично, лексикално, фразеологично, морфологично, синтактично и стилистично ниво.

Третата глава на дисертационния труд разглежда стилизацията на архаизацията като тенденция в съвременната българска литература (чрез примери от четири романа на съвременни български автори), в един актуален лингвистичен проект и в сферата на киното.

Четвъртата глава представя честотния анализ на думи от романа. Нейната основна цел е да защити чрез примери част от работните хипотези, свързани с употребата на различни лингвистични единици в ролята им на семиостилистични кодове.

Потвърдени са хипотезите:

1. Семиостилистичната функция на някои части на речта функционира успешно в контекста на изграждането на идеята за миметичния възрожденски характер на езика на текста на Милен Русков.
2. Твърдението на Любомир Андрейчин, свързано с архаизирането на езика в творчеството на Раковски, което според учения остава само в рамките на произведенията на възрожденския автор, вече не е изцяло обективно, защото може да бъде обогатено с новите художествени тенденции, чийто контекст излиза отвъд рамките, определени от лингвиста, защото според направените изследователски наблюдения Милен Русков използва за един от семиостилистичните кодове на „Възвишение“ текста на „Горски пътник“.
3. Чрез монологичната структура, изградена с помощта на семиостилистичните кодове и носеща в себе си усещането за диалог, Милен Русков успява да повиши силата на художественото внушение, свързано с представянето на екзистенциалните проблеми, които са заложи в финалния монолог.
4. След излизането на романа „Възвишение“ на Милен Русков редица съвременни автори, чиито текстове стават популярни, също използват стилизацията на архаизацията в своите текстове.

Може да се твърди, че разгледаните лингвистични особености в романа „Възвишение“ потвърждават, че чрез използването на специфични модели при изграждането на някои части на речта е постигната стилистичната цел – езикът на текста да функционира през идеята за миметичния му възрожденски характер. Семиостилистичните особености в романа „Възвишение“ на Милен Русков доказват хипотезата, че те подпомагат изграждането на език, който успешно да уподобява спецификите на Възраждането. Тази цел се реализира на когнитивно и емоционално ниво.

Отразени са семиостилистичните механизми, с чиято помощ се реализират идеите на авторите за създаване на художествен свят, който носи маркерите на архаичността. Представени са и са анализирани художествени текстове, които са издадени след романа „Възвишение“, в които присъства похватът *стилизация на архаизацията*.

Монологът успява да повиши силата на художественото внушение, свързано с представянето на екзистенциалните проблеми, не само заради специфичната си структура, а и защото е изграден от семиостилистични кодове.

Семиостилистичните равнища, отделени само с работна цел, които създават конвергенцията в романа, показват многократната му кодираност на различни нива. Екзистенциалните проблеми, представени във финалния монолог, могат да бъдат успешно приложени от читателя на различни когнитивни равнища благодарение на многопластовата кодираност.

Оказва се, че тенденцията към архаизиране, която се открива при Раковски, се възражда чрез „Възвишение“ под формата на стилизация на архаизацията, която се среща и при други съвременни автори. В този случай може да се говори и за палимпсестен подход, с чиято помощ архаизирането на езика в текстовете на Раковски не само напуска пределите на съществуването си в рамките на произведението, а и поражда семиостилистичен контекст, в който успешно функционира текстът на романа „Възвишение“.

В културен контекст книгата „Възвишение“ и филмът, направен по нея, оказват голямо влияние. Семиостилистичните кодове функционират на различни нива, като провокират както автори, така и читатели. Може да се твърди, че след появата на текста на романа в българската литература се появиха текстове на други автори, повлияни от архаизацията на стилизацията, която се среща при Русков. Филмът „Възвишение“ е последният успешен български кинопродукт, посветен на епохата на Възраждането.

На базата на резултатите и изводите, достиганите в дисертацията, може да се твърди, че семиостилистичният подход е най-подходящ за целите на дисертационния труд, защото той позволява да бъде направен анализ, който обхваща голяма част от аспектите на текста, като те са анализирани както в частност, така и като функциониращи едновременно и с пълна необходимост едни от други.

НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Първото изследване на текста на романа „Възвишение“ с лингвистична насоченост.
2. Първият семиостилистичен анализ на текста на романа „Възвишение“.
3. Разглежда текста на романа „Възвишение“ в рамките на концепцията за стилизация на архаизацията.
4. Разглежда текста на романа „Възвишение“ в съпоставка с други съвременни текстове и проекти, които също следват концепцията за стилизация на архаизацията.
5. Доказва, че архаизираната реч на Раковски не остава капсулована само в рамките на собствения текст, а успешно функционира в съвременен роман като негова семиостилистична основа.
6. Отразява текста и филма в културен контекст.
7. Задава проблеми, които биха могли да бъдат разгледани в следващи текстове.
8. Доказва, че семиостилистичният подход е най-подходящ за анализ на текст с голям обем и проблеми от лингвистично, семиотично и стилистично естество.

СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. „За някои лингвистични особености в романа „Възвишение“ на Милен Русков. Стилистична функция на някои части на речта”, В: Млади изследователи, Т2, 60-64, 2019
2. „Спецификите на речта в романа „Възвишение“ на Милен Русков в контекста на езиковите школи през Възраждането, В: Съвременна лингвистика, 76-82, 2019
3. „Тенденцията за архаизиране на речта в съвременната българска литература”, В: Материали от международна конференция по случай 130-годишнината на СУ „Св. Климент Охридски, 339-403, 2019
4. „Семиостилистични особености в романа „Възвишение“ на Милен Русков”, В: Fiatal Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája VIII, 13-15, 2020
5. „Семостилистични кодове във финалния монолог на романа „Възвишение“ на Милен Русков - Международния форум на тема „От слово към действие: разкази и репрезентации”, 02.05.2019 г. – 04.05.2019 г. – под печат